

סליחה לכל גיל עו"ד שרית אמסלם

תקציר

סליחה אינה בהכרח באה בנקל, כל שכן כאשר זו באה מפיו של מבוגר אל הצעיר ממנו. לסליחה זו נראה כי יש דווקא חשיבות מהראשונה שבמעלות, ולו בשל האפקט המעצב שעשוי להיות לה עבור הצעירים. במאמר זה נעמוד על חשיבות זו ונראה כי לסליחה יש משמעות מיוחדת ביחסים בין מבוגרים לצעירים, כי הסליחה יפה היא לכל גיל.

כיבוד אב ואם הוא מצוות מסד ביהדות ולא בכדי. ההורים הם שותפים לבריאה, וחייבים בזכויות ובחובות מיוחדים כלפי ילדיהם, אם בראייה היהודית לדורותיה, כמו גם בראייה משפטית. יתרה מזו, בחברה בה מתן כבוד למבוגרים משמש ככלל התנהגות ראוי, גם אם לעיתים יותר כזה הכתוב עלי ספר אף שלצערנו איננו מיושם למעשה, נראה כי יש קונצזוס לפחות על פה, כי אדם צריך לכבד את רעהו המבוגר ממנו. כבוד זה על נגזרותיו משמש כדבק המשמר יחסי חיברות, בהם אדם מוקיר את זולתו כעניין שגור. בתוך מוסכמות אלה, נשכח לעיתים מקומם של **היחסים שבין המבוגרים לאלה הצעירים מהם**. כך, לעיתים בתוך מסגרת של מערכת יחסים בהם יש **מרות כלשהי** (הורים וילדיהם על כל הגילאים, מורים ותלמידים, מדריכים וילדים), נשחק קולם של הצעירים. מאמר זה אינו בהכרח בא לבחון את דרכי ההתנהגות הראויות כלפי המבוגרים או כלפי הצעירים מהם או בהכרח להצביע על נורמות של מותר ואסור, כמו שהוא בא להאיר על מושג הכבוד ונגזרותיו. **הכבוד לילדים, הכבוד לצעירים כמו גם היכולת שלעיתים יכולה להיגזר מהכבוד, והיא היכולת לבקש מהם סליחה, הם מענייניו של מאמר זה**. בימים אלה, ימים של "סליחות", בהם אנו נוהגים להביט פנימה, נראה זהו הזמן הנכון להביט גם על היחסים החוצה לזולתנו, ובכלל כך גם **לצעירים**.

סליחה מהצעירים - על שום מה?

"הם לא מנוסים", "מה הם כבר יודעים", "מה יש להם לתרום לשיח", אמירות אלו לא אחת מבטאות את הלך המחשבה השלט בהקשר זה. פעמים רבות היחס שמבוגרים משדרים החוצה לצעירים מהם, נוטה לקחת את אלה האחרונים כמובן מאליו. לכולנו וודאי זכור משיחות אלו ואחרות בימים ההם, כי לא שיתפו אותנו בשיחות של ה"גדולים", לא שאלו אותנו לדעתנו. ואולי היה לנו מה לומר? זו דוגמה להתנהלות שגורה שיוצרת גדר חיץ, בין ה"גדולים" וה"קטנים", בין מי ששולטים בשיחות ביד רמה, ובין מי שכנראה נתפסים לעיתים ככאלו שאין להם העיל בשיח (כמובן כשמדובר בשיחות עם תכנים ההולמים את גילם הצעיר). התנהלות מעין זו מבטאת גם לעיתים זלזול בכבודם של צעירים, ומשכך יש לה השפעה שלילית על אופן ההתמודדות של אלה בהמשך חייהם ובקשריהם החברתיים. אתם זוכרים שמאן דהוא, אחד מ"המבוגרים" האלה, שלח לעברנו מילה בעת שיחה עם חבריו המבוגרים? היה צורך רק בכך, ולו במבט ביעף כדי לשדר לנו, 'אתה כאן, אתה חלק מהשיחה הזו', ויותר מכך 'אתה ראוי להיות חלק מהשיחה'. אותה הרגשה, היא הרגשה של ניצחון קטן. אז מדוע לא לנסות כמבוגרים להעניק **הרגשת כבוד** כלפי הצעירים מכם? מדוע ליתן להם מנת יחס פוגענית כעין זו שלה אתם זכיתם?, והלוא אמרו חכמינו ולא לשווא, "אל תעשה לחברך את השנוא עליך", מילים שלא נס ליחן. לא בכדי, אחד מהעקרונות העוברים כחוט השני **באמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד** (1989) נסב סביב הצורך ליתן בידי של צעיר (בהתאם לגילו ולבגרותו) את זכות הביטוי, בין היתר בדמות השתתפות בהליכים שיש בהם להשפיע עליו. עיקרון שניתן להשקיף עליו מבעד למשקפיים נרחבים יותר של כבוד, וליישם הורתו בהתאם. זאת ועוד, הבטחות שניתנו לצעירים ולא ייושמו, תגובה כועסת שנבעה יותר מחוסר סבלנות בעקבות יום עבודה מייגע בעבודה ועוד כהנה וכהנה, הן אך דוגמאות אחדות מהמקרים שעשויים להצדיק בקשת סליחה מהצעירים. ולכך אולי ניתן להוסיף ולציין, מקרים העשויים

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

להצדיק בקשת סליחה מהצעירים **חרף גילם הצעיר** או שמא יש לומר **בשל גילם הצעיר**.
נשמע כמו סתירה? לא בהכרח, ואבאר את דבריי.

לבקש סליחה - האם זו חולשה או גדולה?

בסיטואציות שתוארו לעיל אולי בשל שגרת ההתנהלות הזו בה הרגילו את הצעירים, המבוגרים, לעיתים ללא משים ולעיתים שעם משים פוגעים ברגשותיהם של הקטנים. ועל כך ראוי שתבוא הסליחה. סליחה, מילה הנראית כה פשוטה, אך בחובה כוונה כה רבה. יש הסוברים כי מי שמבקש סליחה נמצא בעמדת נחיתות, חולשה. המבקש סליחה לא היה כשורה, ובבקשו סליחה עליו להודות בטעותו. גישה זו מתחדדת ביתר שאת לכשמדובר **בסליחה שהמבוגר צריך לבקש מהצעיר ממנו, כל שכן ממי שנתון לו ליחסי מרות**; הורה וילד, מורה ותלמיד, מדריך ותלמיד או חבר של הורה לילדו של האחר וכיו"ב. על רקע כך ניצב החשש מפני פגיעה בסמכותיות כלפי הצעירים. ומשכך **הסליחה צריכה להגיע על אף גילם הצעיר של אלה**.

במאמר זה נציע ברוח התקופה, נקודת ראות מרעננת לעניין. מי מכם הסבור למקרא שורות אלה, כי ראוי לו שיבקש סליחה אך עד כה היה כולא בתפיסה שצינו ברישא לחלק זה, ראוי כי ינסה לבחון גישה מעט שונה. ובהקשר זה נשאל את השאלה, האין דרוש אדם "גדול" באמת על מנת לבקש סליחה, קל וחומר מזולתו הקטן ממנו, שלעיתים "נפגע" כדרך קבע ובאין מפריע? האין דרוש אדם גדול להודות בטעותו ולומר סליחה ומחילה? אדם דגול הוא מי שמשתדל להתעלות על עצמו ולהימנע מהתנהגות הפוגעת באחרים או לכל הפחות למזער הנזק, ולבקש סליחה, קל וחומר משהבין כי התנהגותו עלולה היא לפגוע בציפור נפשם העדינה של הרכים. יוצאים אנו למודים אפוא, כי הסליחה היא מעלה אנושית. כמו שמשגים יכולים לבטא אנושיות, כך גם בקשת הסליחה שיכולה לבוא בעקבות משגה היא תכונה אנושית. ובאומרו אנושית, הווה אומר, אנושיות במובנה העמוק, ההומני אם תרצו. הסליחה מהווה תכונה חיובית, מעלה של ממש.

הלוא מחנכים את הצעירים כי סליחה שמבקשים אינה תעודת עניות של המבקש. אדרבא, **יש לראות בחינוך לסליחה כמווהו חינוך לכבוד**. כבוד בין שווים ועידוד של התנהגויות רצויות. על כך ייאמר, נאה דורש, נאה מקיים. מבוגרים שיפגינו אותה אמת מידה התנהגותית כלפי הצעירים, יפגינו בפניהם נכוחה, כי אין דיבוריהם ריקים ממעשים. ובצד כך, דומני, כי יצא שכרנו. המבוגרים ישמשו דוגמה ומודל לצעירים מהם, דוגמה המגובה גם באקטיים. ככל שיש צורך בהצדקה נוספת, הרי שיש לומר מספר דברים גם לעניין התחושה הנלווית לבקשת הסליחה. אם נתחבר לתחושה הבסיסית שנלווית פעמים לבקשת הסליחה, אותה תחושה הגורמת למבקשה לחוש "קטן", גישה זו נגועה בא-סימטריה, כאשר עסקינן בסליחה מצעירים. וכל כך מדוע? מורים והורים מחנכים את הצעירים לבקש סליחה, לראותה לחיוב. בקש סליחה, כך תכבד את רגשות האחר, גם אם חלילה חטאת כלפיו במילה או במעש. זה לא יגרע ממך או מכבודך. אך כאשר המבוגרים פוגעים בצעירים, סליחה- אין. כך מועבר מחד מסר שלילי. הפגיעה אינה מלווה בסליחה, ומקבלת בעקיפין לגיטימציה. ומאידך, הצעירים הנפגעים מיחס המבוגרים מרגישים בסופו של יום, כי 'גורעים' מהם. הם נפגעים מהמבוגרים, ובה בעת כשהם פוגעים באחרים הם מתבקשים לבקש סליחה (גם אם בשידול של המבוגרים). בין אם זו סליחה מצעירים אחרים ובין מהמבוגרים, דבר זה עלול לגרום להם לתחושת היותם חלשים יותר.

בל נשכח כי אי בקשת סליחה מהצעירים לאחר פגיעה בהם, כמו גם בקשת הסליחה, יהא בהן משום **חוויה מעצבת לצעירים, ממנה יוכלו לשאוב להתנהלותם העתידית לכאן או לכאן. ומשום כך, בקשת הסליחה צריכה לבוא, דווקא בשל גילם הצעיר**. כך גם חינוכם לבקש סליחה והמסר המועבר לצעירים הרואים בדמויות מבוגרים אלה כמודל לחיקוי (בין אם אלה הוריהם או מוריהם), יהא אפקטיבי יותר.

סליחה: מעלה שהיא גדולה

סליחה היא גדולה, ואף אם לעיתים היא נותנת תחושה של חולשה, זיכרו כי המעשה שלכם הוא גדול. הסליחה שאתם מבקשים היום מהצעירים יכולה לשמש אותם לנהוג בכבוד כלפי אחרים, כשאלה האחרונים יוכלו בתורם לסגל התנהלות זו לעצמם, וכך הלאה. בפעם הבאה נסו לשתף למשל גם את הצעירים מכם בשיחה, כך תנחילו להם ערכי חיברות והתנהלות חברתית המכבדת את כולם, ללא הבדלי דת, גזע וגיל. גם זו דרך לבקש סליחה.

סליחה: עם הפנים לעתיד

נמצאנו, כי סליחה אינה בהכרח דבר הבא בנקל לחלק מאיתנו, בייחוד כשהמדובר בסליחה אמיתית וכנה ולא זו הבאה כמס שפתיים גרידא. נוכחנו כי נכונות הצדקות שניתן למצוא לאקט הסליחה, נוסף על אלו ככל שיש צורך בהצדקה נוספת, הלוא בקשת הסליחה עשויה לטמון בחובה **השפעות חיוביות ביחסי המבוגרים עם הצעירים**. ניתן למנות כדוגמאות למשל את האפיק התקשורתי המבוסס ביחסיהם, את יסוד השיוויוניות, דו שיח המטמיע את ההשקפה שהסליחה לכשעצמה יכולה לחצות את המגבלות ולהיות לא רק לנחלתם של הצעירים הנאלצים לעיתים לבקשה לדרישת המבוגרים מהם. זו יכולה להוות חלק אינטגרלי של שגרת המבוגרים לרבות שגרתם מול הצעירים מהם. אם תרצו ראו בכך כסוג של שירות ל"טובת הילד" הצעיר, מונח שללא עוררין נודעה חשיבותו במשפט.

יתרה מזאת, יהא בכך ערך מוסף להתנהלות העתידית של צעירים אלה עם הסובבים אותם באופן החוצה את יחסי המבוגרים וצעירים שבפנינו, וכמאמרה של המימרה "סליחה אינה משנה את העבר, אך היא מרחיבה את העתיד" (Paul Boese). ואם נתהה קמעה על קנקן של מילים אלו, ניתן לומר כי היכולת לבקש את הסליחה ומאידך גם היכולת לסלוח, אולי לא ישנו את שבגיננו מבקשים את אותה סליחה, אך אוסיף כי אכן הסליחה תפיח אפקט חיובי בהקשר אליהם. ברם, ברי כי יש ביכולתה של הסליחה משני עבריו של המתרס, להביא לאות חיובי ביחסים שבין המבקש והסולח, ולכשעצמי אוסיף, גם ביחסיו של הסולח עם סובביו.